

ŞAİR BİR SULTANIN GÖZÜNDEN SULTAN-I ENBİYÂ TASAVVURU: MURÂDÎ DİVANI

The Description of the Sultan-i Enbiya through the Eyes of a Poet Sultan: The Muradi Divan

Nilay Kınay CİVELEK

Dr. Öğr. Üyesi., Hakkâri Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, nilaykinay@gmail.com, orcid.org/0000-0001-6326-3586

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 11.06.2022

Kabul/Accepted: 08.08.2022

DOI: 10.51592/kulliyat.1129228

Anahtar Kelimeler

Klasik Türk edebiyatı, siyer, şair sultan, Hz. Peygamber, III. Murad.

Keyword

Classical Turkish Literature, sirah, poet sultan, the prophet, III. Murad.

ÖZ

Türk edebiyatı geleneğinde dinî nitelikte eser veren şairlerin Hz. Peygamber'e duydukları sevgi ve saygı şiirlerin temel konusu ve kaynağı olmuştur. Özellikle mesnevilerde edebî tür olarak bu konu müstakil yazılmıştır. Şairlerin divanları incelendiğinde tevhid ve münacat kısımlarından sonra Hz. Peygamber ile ilgili bölüme geçilir ve Hz. Peygamber için sıfatların, övgülerin en güzelleri sıralanır. Klasik Türk edebiyatı eserlerinin geneline bakıldığında şairlerin şiirlerine en çok kaynaklık eden Hz. Peygamber'in şahsı olmuştur. Onun hayatı, mucizeleri, iç ve dış karakter özellikleri ilham vesilesi olarak şiirlerde yerini almıştır. Hz. Peygamber, İslam dini ile ilgili yazılı edebiyat ürünlerinin verilmeye başladığı andan itibaren hemen her şairin şiirinde güzellikleriyle yerini almıştır. Şairler içinde sultan olanların divanları ve şiirleri incelendiğinde dinî unsurlar ve bu unsurlar arasında Hz. Peygamber olgusu görülmektedir. Bu çalışmada da devlet yönetiminin başında olan bir padişahın kaleme aldığı şiirlerde, Hz. Peygamber'in vasıflarının nasıl ifade edildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Osmanlı devletindeki şair padişahlardan biri de Murâdî mahlasıyla şiirler yazan Sultan III. Murâd'dır. Murâdî divanında, önemli bir ümmet anlayışı tasavvuru dikkat çekmektedir. Peygamber iletisi etrafında verilen ümmet anlayışı ile Murâdî şefaahat beklediğini söylemektedir. Padişahın iyi bir eğitim aldığı ve bu doğrultuda dinî ve tasavvufi bilgilere vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgiye hem Hz. Peygamber hem de diğer peygamberler için yazdığı dizelerden ulaşılmaktadır.

ABSTRACT

The love and respect that the poets who workwd in the field of Islam in the tradition of Turkish literature felt for the prophet Muhammad became the main subject and source of their poems. Especially, this topic is written separately as a literary genre in masnavis. When the divans of the poets are examined, after the parts of tawhid and münacat, the part about the prophet Muhammad is covered and the most beautiful adjectives and praises for the prophet Muhammad are listed. Considering the general works of classical Turkish literature, the prophet Muhammad was one of the most used sources of poets. His life, miracles, internal and external personalities took their place in poems as a source of inspiration. Hz. Prophet Muhammad took his place in the poetry of almost every poet with his beauties from the moment the written literary products related to the religion of Islam began to be produced. When the divans and poems of the poets who were sultans are examined, religious elements and phenomenon of the prophet Muhammad among these elements are seen. In this study, the prophet Muhammad's qualifications were shown in the poems written by a sultan who was at the head of the state administration.

One of the poet sultans in the Ottoman empire was Sultan Murad III, who wrote poems under the pseudonym Muradi. An important concept of ummah draws attention in the Muradi divan. Muradi said that he expected intercession because of the understanding of the ummah given around the messages of the prophet. It is understood that the sultan was knowledgeable in religious and mystical knowledge in line with the education he received. This information can be inferred from the verses he wrote for the prophet Muhammad and other prophets.

Atıf/Citation: Civelek, Nilay Kınay (2022). "Şair Bir Sultanın Gözünden Sultan-ı Enbiyâ Tasavvuru: Murâdî Divanı". *Külliyat, Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 17(Ağustos), 73-84.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Nilay Kınay Civelek, nilaykiny@gmail.com

GİRİŞ

Tarih boyunca milletlerin çeşitli coğrafyalarda yaşadıkları görülür. Bu çeşitlilik medeniyetlerin de kurulmasına yol açmıştır. Osmanlılar değişik coğrafyalarda büyük bir medeniyet inşa eden devlettir. Osmanlı ailesinden olanların neredeyse tamamı şiirle uğraşmışlardır. Bu durum dünya tarihinde tek örnek olarak verilebilir. (Kalkandelen 2021: 19). Osmanlıda hemen hemen bütün hükümdarlar, şehzadeler hatta hanım sultanların şiir söylediği ve şairlere değer verdiği bilinmektedir. "Sultan İkinci Murad'a (1404, 1421-1451) kadar Osmanlı sultanlarının şiirleri şüyu yoluyla bize ulaşmış, bundan sonraki sultanlar ise ya divan tertip etmişler veya divançe ölçüğünde şiir söylemiştir." (Kırkkılıç 2015: 11). İlk divan sahibi olan padişah Avnî mahlasıyla şiirler kaleme alan Fatih Sultan Mehmed (öl. 1481)'dir. Fatih'i Adlî mahlasıyla Sultan II. Bayezid (öl. 1512) takip eder. Şehzade Korkut (öl. 1513), Cem Sultan (öl. 1495), Farsça divanıyla Yavuz Sultan Selim (öl. 1520) ve Kanuni (öl. 1566) diğer klasik edebiyat şairlerindedir. Muhibbi mahlasıyla şiirler yazan Kanuni Sultan Süleyman'ın divanı çok hacimli bir eserdir. Güzel şiirleriyle bilinen Sultan II. Selim (öl. 1574) ve Murâdî mahlaslı Sultan III. Murad (öl. 1595) da şiir söyleyen Osmanlı padişahlarındandır. III. Murad'dan sonraki sultan şairler ise; Adni mahlasıyla III. Mehmed (öl. 1603), Bahtî mahlaslı I. Ahmed (öl.1590), Farişî mahlaslı II. Osman (öl.1622), Murâdî mahlaslı IV. Murad (öl.1640), Vefaî mahlaslı IV. Mehmed (öl.1687), Ahmed mahlaslı II. Ahmed (öl.1693), İkbâlî mahlaslı II. Mustafa (öl.1703), Necibî mahlaslı III. Ahmed (öl.1730), Sebkatî mahlaslı I. Mahmud (öl.1754), Cihangir mahlaslı III. Mustafa (öl.1774), İlhamî mahlaslı III. Selim (öl. 1807), ve Adlî mahlasıyla II. Mahmud (öl.1839)'dur.

Bir güç, kudret, cesaret ve hâkimiyet makamında olan sultanların güçlü bir iradeye, bilgiye ihtiyaçları vardır. Bunlara sahip olan saltanat makamındakiler estetik duygu ve ruhlarına hitap eden uğraşlara yönelmişlerdir. Şehzadeler çocuk yaşlarda eğitime başlardı. Eğitimlerinde Kur'an, hadis ve diğer dinî ilimlerle birlikte Arapça, Farsça, Latince, Yunanca, Rusça ve Sırpça gibi dil ve lehçelerden birkaçını öğrenmişlerdir. (İsen vd. 1997: 43). Şehzadelerin aldıkları bu eğitimlerin yanı sıra kendilerinden önce gelen padişah baba-dedeler gibi büyüklerinin şiirlerini okudukları ve şiir bilgisi eğitimi aldıkları da bilinmektedir. Çoğu Osmanlı padişahları gibi III. Murad da iyi bir sanat eğitimi almış, şiir ve edebiyatın yanında hat sanatıyla da ilgilenmiştir. (Kütükoğlu 2020: 31). Kanuni'den sonra en fazla şiiri olan Murâdî'nin iyi bir eğitim aldığı şiirlerinde görülmektedir. Dönemin önemli hocaları olan İbrahim Çelebi ve Saadetin Efendi gibi şahsiyetlerden ders almıştır. (İpekten 1996: 126). Eğlenceye düşkünlüğü ile bilinen hayatının aksine şiirlerinde tasavvufi unsurlar ve dinî öğeler ön plandadır. Etrafına topladığı müneccimleri, şeyhleri ve şairleri toplayan padişah, zevke ve eğlenceye düşkündür. (Ak 2001: 229).

Murâdî'nin şiiirleri İslam dini maneviyatını hissetmeyi ve onun takva sahibi olduğunu görmemizi sağlamaktadır. Şiiirlerinde dinî öğeler olarak İslam dini unsurları, Allah'a yakın olmayı isteme, peygamberler ve kıssalarına telmihler ile Hz. Peygamber'e bağlılık ve ona duyulan muhabbet bulunmaktadır. Edebî eserlerde na't türü olarak adlandırılan Hz. Peygamber ile ilgili formlar, Murâdî divanında özel bir başlık halinde bulunmamaktadır. Na't türünde şiiir yazan şairler, nazım şekli olarak herhangi bir forma bağlı değildir. (Yeniterzi 2006: 436). Bu doğrultuda bakıldığında Murâdî'nin divanında na't başlığı altında bir şiiir görülmemektedir. Gazelleri içinde Hz. Peygamber ile ilgili kısımlar bulunur. Şairler şiiirlerinde na't yazmayı ibadet hükmünde görmektedirler. Bu düşünceyle hareket edip na't türünde eserler vermişlerdir. Çünkü şairler şefaata isteyerek, dua bekleyerek bir mümin gibi davranmaktadırlar. Na't türü, Hz. Peygamber'e duyulan sevgiyi, hürmeti, hayranlığı estetik biçimde ve uygun söyleyişler ile dışa vuruluşunun bir imkânı olarak yazılmaktadır. Klasik edebiyat sanatçıları köklerini dinî değerlerden alıp bu idrak ile bir varlık oluşturmuşlardır. Bu şairler eserlerinde özellikle na't türüne önem vermişler; tevhid ve münacattan sonra üçüncü sıraya muhakkak bir na't koymaya özen göstermişlerdir. (Andı 2017: 13).

Murâdî'nin divanında Hz. Peygamber'in isim ve sıfatlarından bahsetmesi ona olan sevgisini göstermektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in mucizeleri ve diğer peygamberlerin kıssalarının da işlendiği divanda bu konular telmih şeklinde yazılmıştır. Bu konuların açıklamalarına gidilmeden kısaca ma'lumun i'lamı bakış açısıyla anlatılmıştır.

Murâdî mahlaslı III. Murad özel hayatı, İslam'a olan sevgi ve saygısı, ilahi aşk yönünün baskınlığı ile hacimli divanı çerçevesinde incelenmeye haiz bir şahsiyettir. Babası II. Selim, annesi Haseki Afife Nurbanu Sultan olan III. Murad on ikinci Osmanlı padişahıdır. Manisa'da doğmuş ve eğitimlerini burada almıştır. Şiiirlerinde kullanıp sanatlı söyleyiş yapacak kadar Arapça ve Farsça bilgisine sahiptir. Padişahın, Arapça ve Farsça'nın yanında batı dillerinden de bazılarını bildiği söylenmektedir. (Kaplan 2005: 67). Divanı göz önüne alındığında Murâdî'nin kelimelerin anlamlarını, bütün inceliklerini bilecek kadar bilgili olduğu görülür. "Haftanın dört günü divan üyeleriyle toplanırdı. Toplantıların ardından cüceleri, soytarıları ve onu eğlendirmekle görevli diğer kimseleri de yanına alarak saray bahçesindeki havuzları ve hayvanları seyrederek ve bu sırada bir saat kadar yürüyüş yapardı. Öğle yemeğine kadar biraz daha çalışır, yemekten sonra bahçede dolaşır, öğle namazından sonra akşam namazına kadar haremde vakit geçirirdi." (Çakır 2018: 490). Özel hayatı için bu şekilde tanımlanan sultanın şiiirleri din ve tasavvuf olgusu ile işlenmiştir. Murâdî'nin tasavvufi vadede şiiir yazması, onun eğlence hayatından hoşlanmaması ve tasavvufu bir sığınak olarak görmesiyle açıklanabilir. (Kırkkılıç 2015: 24). Onun şiiirlerinin dili işlek ve sadedir. Sanatlı söyleyişlerin çok fazla görülmediği şiiirlerde konuşma üslubu dikkati çekmektedir. XVI. yüzyılda yetişen çok fazla şair vardır ve Sultan III. Murad bunlarla irtibat hâlinde olmuştur. Osmanlı devleti yöneticilerinin sanatçılara ve ilim adamlarına verdiği destek ile döneminde kültür ve sanat hayatı canlılığını korumuştur. (İsen vd. 1997: 9). Özellikle Sultan III. Murad zamanında bu canlılık çok artmıştır. Çünkü Murâdî'nin kendinden sonraki padişahların hepsinden fazla olarak sanata ve edebiyata ilgisi olmuştur. (Sakaoğlu 1999: 197).

Murâdî divanında¹ bulunan 1565 gazelin tetkiki ile oluşturulmuş bu çalışmada Peygamber tasavvuru “Bir İnsan ve Kul Olan Hz. Muhammed”, “Bir Peygamber Olan Hz. Muhammed” başlıklarına uygun konular ile incelenmiş ve ilgili beyitler yorumlanmıştır.

1. Bir İnsan ve Kul Olan Hz. Muhammed

1.1. İsimleri-Sıfatları

H. Peygamber, Allah'ın resulü ve peygamber olarak yaratılmasının dışında bir birey olarak, insan ve kul kimliğiyle de edebiyata yansımıştır. En çok bilinen ve kullanılan ismi Muhammed dışında Ahmed, Mahmud, Mustafa da diğer bilinen isimlerdir. Bu isimlerin anlamlarına bakıldığında ümmetin peygamber sevgisi ve bağlılığının yansıması olduğu görülmektedir. Esmâ-i hüsnâ kullanımı ile birlikte esmâ-i nebîler edebî bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eserlerde H. Peygamber zikredilip onun isim ve sıfatları açıklanır. Esmâ-i Nebî türü olan bu eserlerde; H. Muhammed (sav)'in adları ve künyeleri bir araya getirilmektedir. Bunlar Kur'ân-ı Kerîm'de, hadislerde, diğer semâvî kitaplarda anılan isimleri ile dinî kültürde O'na verilen adlar ve künyelerden oluşur. H. Peygamber'in isimlerinde ezeli ve ebedî üstünlükleri, hidayeti, rahmeti, şefaati, her yönden seçkinliği, ümmetin yanındaki değeri ve O'na duyulan sevgi ve saygı dile getirilir. Na't türünde de bu isimlere yer verilirken, şiirlerde bu adlar şairane benzetmeler veya hüsn-i ta'lillerle ele alınmaktadır. (Yeniterzi 2006: 31).

Divanında H. Peygamber'in isimlerinden Ahmed ve Mustafa'yı zikreden Murâdî, sıfat olarak seçilmiş anlamlarına gelen “murtazâ, müctebâ” ve önderlik eden, kendisine uyulan anlamına gelen “muktedâ” kelimelerini seçmiştir.

Allah'ın birliğinden Ahmed yaratıldı ve dünyaya geldiği zaman ona Muhammed denildi, beyit açıklaması ile Murâdî, Ahmed isminin yazımı ile (احمد) ehad kelimesinin yazım (احد) benzerliğine dikkat çekerek H. Peygamber'in hem Ahmed hem de Muhammed isminin kullanımını örneklendirmiştir.

Ehaddan oldı zâhir çünki Ahmed

Çü geldi 'âleme dindi Muhammed (G.266/1)

En birinci sıfatlar onda toplanarak dünyaya gelmeden ismini Ahmed koydular, beyit açıklaması ile H. Peygamber'in nurunun ilk yaratılan varlık olarak var edildiği ve isminin de Ahmed koyulduğu belirtilmiştir.

Müctemi' oldı çün sıfât-ı ehad

Kodılar gökde ismini Ahmed (G.273/1)

Murâdî'nin sözlerini bilmek istersen, H. Peygamber'in eşliğinde okuyup dinlemelisin! diyen Murâdî, H. Peygamber'in Mustafa ismini de yazmıştır.

İster isen bilmege kavli-i Murâdîden beyân

Okusunlar âsitân-ı Mustafâda sâmi' ol (G.758/5)

Murâdî, “O seçilmiş, önder olan, kendisine uyulandır (varlıktır), O her zaman Allah ve doğru ile beraber olmuştur” açıklaması ile bu beytinde de H. Peygamber'in sıfatlarını sıralamıştır.

¹ Tetkik edilmesi üzere tercih edilen eser: Murâdî-haz. H. Ahmet Kırkkılıç. Murâdî Divanı, Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı İstanbul 2015'te basılan eserdir.

Murtaza vü müctebâ vü muktedâ vü Mustafâ

Her nefesde Hakk ile tahkik ikân eylemiş (G.626/4)

1.2. Emîn olması

Hz. Peygamber kendisine peygamberlik gelmeden önce ve peygamberlik geldikten sonra yaşadığı toplumda davranışlarıyla insanlara örnek bir şahsiyetti. Her zaman güvenilir bir insan olarak yaşamını sürdürmüştür. Güvenilir olma özelliğinden dolayı kendisine emîn sıfatı verilmiştir. Gerçekten Hz. Peygamber gerek risalet öncesi gerekse risalet sonrası hayatında söz ve davranışlarıyla farklı bir hayat tarzı takip etmemiş, risalet öncesi söz ve davranışları, risaletiyle birlikte getirdiği prensipleriyle tezat teşkil etmemiştir. (Kapar 2003: 40).

Divan'da da Hz. Peygamber'in her zaman güvenilecek kişi olduğu ve bunun için her zaman onunla beraber olunacağı yazılıdır.

Her dem emînüm oldı Muhammed Habîb-i Hak

Oldur anunla her dem iden bizi âşinâ (G.4/3)

1.3. Ahlaki Özellikleri

Hz. Peygamber'in yaratılış amaçlarından biri güzel ahlak tamamlayıcısı olmaktır. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de belirtilmiştir.² Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de "Andolsun, Allah'ın Resûlünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır,"³ buyrulmuştur. Klasik Türk edebiyatı eserlerinin Hz. Peygamber ile ilgili olanlarında Hz. Peygamber'in üstün ahlakı için bahisler önemli yer tutar. Bu konu ile ilgili Ahlakü'n-Nebî adı ile bir edebî tür vardır. Murâdî de bu teâmülü sürdüren şairlerdendir. Onun şiirlerinde Hz. Peygamber için; övülecek tek kişi, hem içinin hem de dışının güzelliğinin vurgusu, onun ahlakıyla ahlaklananların en üst mertebede olacağı yazılmıştır. Divandaki beyitlerden anlaşılan ahlaki özellikler arasında erdemli olmak, kanaat sahibi olmak, tevekkül, hayâ, adalet gibi sıfatlar bulunmaktadır.

Sireti suret olarak gösteren ayna bekâ sahibinin medhini yine onunla övdü, açıklamasıyla bu beyitte Murâdî, Hz. Peygamber'in iç güzelliğinin dışına yansıdığını ve her iki güzelliğinin de övülecek özellikte olduğunu söylemiştir.

Medh ile medhin eyledi çün zât-ı zî'l-bekâ

Mir'ât-ı suret eyledi 'aks-i siyer-nümâ (G.5/1)

Ey Murâdî! Her kim Hz. Peygamber'in ahlakını öğrenirse o kişinin yeri her iki dünyada da en yüksektedir diyen şair, Hz. Peygamber'in ahlakının yüceliğine vurgu yapmış ve onu öğrenenin kurtuluşa ereceğini söylemiştir.

Menzil-i 'ulyâdadur hem 'arş-ı a'lâ meskeni

Ey Murâdî Mustafânun kim hısâlin öğrene (G.1272/5)

² Kalem suresi 68/4.

³ Ahzâb suresi 33/21.

1.4. Fiziksel Özellikleri

Murâdî divanında Hz. Peygamber'in fiziksel özelliklerine de temas edilmiştir. Onun fizikî özellikleri onun yolunda gidenler için hep bir merak konusu olmuştur. Bu konuda yazılmış eserlerde, Hz. Peygamber'i görenlerin anlattığı doğrultusunda özellikler ve benzetmeler hep yapılagelmiştir. Nitekim Allah, Hz. Peygamber'i en güzel surette yaratmıştır. (Çetişli 2012: 145). Edebî eserlerde en güzel suret çiçeklerin güzeli gül ile tasvir olunur. Diğer şairlerde de rastlanıldığı gibi Murâdî de Hz. Peygamber'in yüzü için gül sıfatını kullanmıştır. Hz. Peygamber'in fiziksel özelliklerinin anlatıldığı hilye türlerinde boyu için "uzuna yakın orta boylu" olarak tasvir edilir. Klasik edebiyatta ise servi ağacı her zaman sevgilinin boyunu anlatmak için kullanılan terimdir. Klasik şiirinde en çok bahsedilen ağaç servidir. Divan şiirinde uzun ve düzgün boyu sebebiyle sevgili, serviye benzetilmiştir. Murâdî de yazdığı beyitte, ne zaman bir servi ağacına baksam senin boyunu hatırlarım, diyerek Hz. Peygamber'in boyu için servi ağacı terimini kullandığı görülmektedir.

Boyunu anaram itsem eger nezar serve

Yüzünü fikr iderem beslesem gül-i ra'nâ (G.112/3)

2. Bir Peygamber Olan Hz. Muhammed

2.1. Gösterdiği Mucizeler

Allah'ın habibi olan Hz. Peygamber, birçok mucize göstermiştir. Peygamberlik vasfı verildiğinde müşrikleri dine davet etmek, peygamberliğine ikna etmek ya da ümmetine yardım için Allah'ın verdiği güç ile peygamberin gösterdiği olağanüstü durumlar bulunmaktadır. Bu durumlar sıradan insanların yapamayacağı işlerdir. Murâdî divanında bu mucizevî hâllerin üçüne değinilmiştir.

Hz. Peygamber'in Kur'an dışındaki diğer büyük mucizelerinden biri şakk-ı kamerdir. Ayın ikiye bölünmesi hadisesi Kur'an'da bildirildiğine göre; Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamberden 'eğer gerçekten Allah'ın resulü ise- bir mucize göstermelerini istemesi üzerine gerçekleşmiştir.⁴ Murâdî de divanında bu mucizeden bahsederek sadece ayın değil, güneş ve yıldızların da onun hizmetinde olduğunu söylemektedir.

Çün ezel yazdı "ena'llâh" âyetin şakku'l-kalem

Mu'cize olsa Muhammedden ne var şakku'l-kamer (G.364/4)

Kameri bir işâret itdi iki

İki dünyâyı kıldı bir varak (G.712/4)

Çünkü şakk oldı işâretle semânun kameri

Mihr-i enver meh ü encüm benüm için hademe (G.1350/3)

Her peygamber gönderildiği kavmini ikna amacı için çeşitli mucizelere sahiptir. Hz. Musa'nın, Allah'ın emri üzerine asasını bir taşa vurduğunda taştan su çıkması hadisesi⁵ ile Hz. Peygamber'in, ümmetinin su ihtiyacını karşılamak için parmaklarından su akıtarak susuzluklarını gidermesi mucizesi hep karşılaştırılmıştır. Hz. Peygamber, yanında

⁴ Kamer suresi, 54/1-2.

⁵ Bakara suresi, 2/60.

bulunanların susuzluğunu bu şekilde giderdiği için Murâdî de divanında susamış iken Hz. Peygamber'in gösterdiği mucizeye inananlardan olmak gerektiğini söylemektedir.

Sen Muhammed kadrini atşân iken mi anladun
Olduğı dem parmağı naşire-i âb-ı zülâl (G.777/4)

H. Peygamber'in en önemli mucizelerinden olan miraç hadisesi, Murâdî divanında anılmıştır. "İki yay kadar yakın" açıklaması ile ayetten iktibas edilen "kabe kavseyn"⁶ ifadesi miraç mucizesinde Allah ile Hz. Peygamber'in görüşmesindeki yakınlığı bildirmektedir.

Kâbe kavseyn üzre iki şâhid oldu iki kâf
İkisi dahı olur ism-i Muhammedde dü-mîm (G.903/2)

2.2. Yaratılan İlk Varlık Olması

Tasavvuf alanında bir kavram olan nur-ı Muhammedî; Allah'ın kendi nurundan yarattığı ilk nur, Hz. Peygamber'in nuru demektir. İlk yaratılan Hz. Âdem olsa da Hz. Peygamber'in nuru bütün yaratılmışlardan önce ve bütün yaratılmışların varlık sebebi olan hakikat-i Muhammedî'dir. Hz. Âdem insanların bir cisim olarak varlığının atası (ebu'l-beşer), Hz. Muhammed ise ruh olarak varlığının babasıdır (ruhu'l-ervâh) (Demirci 1997: 180). Murâdî de mâ-ı ve't-tîn lafızları ile iktibas ettiği beyitte, Hz. Peygamber, Hz. Âdem su ve toprak arasında iken dini ile birlikteydi demiştir. "Henüz Âdem su ile çamur arasında iken ben peygamberdim." (Aclûnî 1351: 132), mealindeki hadis ile oluşturulan bu beyitte, Hz. Peygamber'in yaratılan ilk cevher ve kâinatın yaratılış sebebi olduğuna dikkat çekilir.

Miyân-ı mâ-ı ve't-tîn iken âdem
Resûl idi özi dini mü'eyyed (G.266/3)

2.3. Şefaât Eden Peygamber

H. Peygamber hesap gününde Allah'ın şefaât izni verilenlerin başıdır. Şairlerin eserlerinde Hz. Peygamber'i anlatmalarının ve onun güzelliğini, özelliğini yazmalarının en önemli sebebi onun şefaatine nail olma isteğidir.

Ey her elini uzatana yardım eden (Allah'ım) Senden şefaât-i Mustafa'ya nail olanlardan olmayı istiyoruz:

Yâ men lehü'l 'inâyetü fî külli mâ 'atâ
Nercû 'ani's-sikâti şefa'ati Mustafa⁷ (G.4/1)

Salli 'alâ Muhammedin kâne Resûle müctebâ
Seyyidenâ şeff'anâ sırri fu'âdi enbiyâ (G.100/1)

⁶ Necm suresi 53/9.

⁷Arapçadan Türkçeye tercüme için H. Ahmet Kırkkılıç, Murâdî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli metin), eserinden faydalanılmıştır fakat bir kısmı için müdahale söz konusudur.

Bu beyitte yine Hz. Peygamber'in şefaati ile ahirette varılacak yere gidilebileceği belirtilir. Murâdî, güçlülerin sayesinde dağların eriyebildiği gibi Hz. Peygamber'in şefaati ile göklerden geçelim, demiştir.

Ey Murâdî çü erün himmeti kal' ide cibâl

Himmet-i Ahmed ile 'arş-ı ulâdan geçelim (G. 916/5)

Hz. Peygamber, Şefî' sıfatı ile beyitte geçmektedir. Şairler genellikle bu sıfatla yakararak ondan şefaah istemektedirler. Murâdî de Hz. Peygamber'den yüzünü görmeyi isteyerek ondan şefaah dilemektedir.

Yâ şefî'e'l-müznibîn ü yâ delile'l-'âcizîn

Yâ resula'llah ayırmagıl cemâlünden beni

Lutf u ihsân u mürüvvet eyle bana yâ şefî'

Yâ resula'llah ayırmagıl cemâlünden beni (G.1462/2-3)

2.4. Peygamberler Arasında En Üstün Olanı

Murâdî divanında Hz. Peygamber'in diğer peygamberlere göre en üstün, en mükemmel insan olarak yaratıldığı yazılır. Onun ilk ve son olarak yaratılan her şeyin sebebi ve hakikat sırrının onda olduğu, âlemlerin yaratılma sebebi olduğu, bütün meleklerin ona secde ettiği, mahşer gününde diğer peygamberlerin de ondan şefaah beklediği belirtilmiştir.

Sırr-ı hakikatün odur mazharı fî'l-ezel ebed

Sırrına tutdı âyine sırrı bekâ-yı evliyâ (G.100/2)

(Ey Allah'ım!) Mahşer gününde bizi Hz. Peygamber'in gölgesi altında kıl, bizi kimsesiz bırakma, diyerek Hz. Peygamber'in bütün inananları koruyacağı söylenmektedir.

Kıl habibüne bizi hem-sâye

Rûz-ı mahşerde koma bizi garîb (G.153/4)

Habib'in aşkı ile bu varlığım olduğu zaman bütün melekler ona secde ettiler, diyerek Murâdî Hz. Peygamber'in bütün yaratılmışlardan daha üstün yönünü vurgulamıştır.

Olalı 'ışk-ı habîb ile muhammer bu vücûd

Eyledi cümle melâ'ik ana 'ışk ile sücûd (G.255/1)

Murâdî: Ey Allah'ım! Bizi Habibinin şefaahinden, sevgisinden mahrum etme ki şeytan bize musallat olmasın, diyerek Allah resulünün inayetinin olduğu yere şeytanın uğrayamayacağını söylüyor.

Kerîmâ kird-gârâ rahmetünden eyleme mahrum

Habîbün hürmeti kasd itmesün şeytân îmâna (G.1314/3)

Bütün ışık saçan şeyler onun nuruyla oluştu, dünyadaki bütün her şey onun sebebiyle yaratıldı, açıklaması ile bu beyitte de Hz. Peygamber'in en üstün yönü ortaya koyulmuştur.

Lem'asından zâhire geldi tavâli'le burûk

Neşri der âlemde anı cümle esbâb eyledi (G.1448/2)

2.5. Hz. Peygamber'e olan Sevgi-En Sevilen Olması

Hız. Peygamber, ümmetinin en sevdiği, yaratılmışların en hayırlısı olan varlıktır. Ona olan sevgi günümüze kadar çeşitli vesilelerle hem yazılı hem de sözlü olarak bildirilmiştir. İnsanların içindeki sevgiyi dile getirdikleri edebî türler oldukça fazladır. Bu tür eserlerde Hz. Peygamber'e olan sevgi, bu sevgiden kaynaklı mutluluk, çeşitli teşbih, en güzel sıfatlar ve hitaplarla anılır. Murâdî de eserinde bu sevgiyi gösteren şairlerdendir. Senin kapında can veren âşıklar cennetin en güzel yerlerine giderler, diyerek Hz. Peygamber'in sevgisinin yüceliğini söylemektedir.

Çekilür sidre-yi a'lâya ya 'adn uçmagına

Kangı 'âşık ki işigünde bulur ise memat (G.181/3)

Ey şahım, sevgilin Mustafa'nın hakkı için bize inayet eyle, çünkü seni zikretmekten bir an geri durmak istemem, dizeleriyle Murâdî Hz. Peygamber'in şahsında Allah'ı sevmenin durumunu belirtmiştir.

'Înâyet eylegil şâhâ habîbün Mustafâ hakkı

Ki zikründen senün bir an İlâhî olmayan epsem (G.871/13)

Murâdî; Bir başka yol bilmez, başkasının sözünü dinlemeyiz. Biz sadece Hz. Peygamber'in gittiği yolu isteriz, diyerek Hz. Peygamber'in yolunu seçtiğini ve onu her şeyden üstün gördüğünü söylemiştir.

Gayra biz baş egmezüz her bir tariki n'eylerüz

Ahmed-i Muhtâr ol basduğı izi isterüz (G.565/4)

2.6. Ümmet Olma Bilinci

Hız. Peygamber kendisine inananları İslam inancı ve ahlakı ile ümmet olma bilincine ulaştırmıştır. Ümmetinin onu sevdiği gibi o da ümmetini çok sevmektedir. Hz. Peygamber dünyada hidayet vesilesi, ahirette de şefaatiyle ümmetinin iki cihanda koruyucusudur. O'nun isteği ümmetinin kurtuluşudur. (Yeniterzi 2013: 403). Murâdî de divanında Hz. Peygamber'e ümmet olmanın önemine vurgu yapmaktadır:

Sür pâyına Murâdî yüzünü Muhammedün

Sensin anı bile viren oldur seni ana (G.4/5)

Bu cihanda seni bilen seni tanıyan mutlu olur, Murâdî de senin aşkın ile bu zevki tatmıştır, diyen Murâdî, bu beyit ile Hz. Peygamber'in yolundan gitmenin mutluluğunu anlatmıştır.

Oldı Murâdî 'ışk ile zevkünü hâsıl itmede

Ferruh odur cihânda kim ola senünle âşinâ (G.100/5)

Ey Murâdî! Ümmetin hayırlısı olmak istersen Ahmed'in harflerinden mim harfini almalısın, açıklaması ile Hz. Peygamber'in şahsında Allah sevgisi vurgulanmıştır. Asıl söylenmek istenen, Ahmed'i severek Ehad'ı bulmayı murat etmektir.

Mim-i Ahmedden eger aldunsa ümmet mîmini

Anlagıl mîm-i Murâdî olasın hayrû'l-ümem (G.898/5)

Biz her işe başlamadan önce Allah'a anarız, her zaman Allah'ın resulüne yüzümüzü döneriz, beyit açıklaması da İslam yolunda Hz. Peygamber izinde ümmet olma bilinciyle ilerlediğini söylemektedir.

Bizüm her kârumuz fethinde biz Allâha yüz tutduk

Dem-â-dem mu'ciz-i rûh-ı Resûlü'llâha yüz tutduk (G.681/1)

Murâdî, Ey Allah'ın resulü ve sevgilisi beni güzelliğinden ayırma! duası ile her daim Müslüman olarak kalmak istediğini söylemektedir.

Yâ habiba'llah ayırmagıl cemâlünden beni

Yâ resula'llah ayırmagıl cemâlünden beni (G.1461/1)

3. İsmi Geçen Peygamberler

Murâdî divanını oluştururken Hz. Peygamber ile birlikte Kur'an-ı Kerim'de adı geçen diğer peygamberlere de değinmiştir. Adı geçen peygamberler bazen mucizeleriyle bazen hayatları ile bazen de telmih yoluyla anlatılmıştır. Bu peygamberlerden bahsedilirken de Hz. Peygamber iletisi yapılmaktadır. Peygamberler şu yönleriyle ele alınmıştır: Hz. Musa, Tur dağında Allah ile konuşması⁸ ve kendine inanmayanlara gösterdiği yed-i beyza mucizesi⁹ ile geçmektedir. Hz. Âdem, ilk yaratılan insan olması¹⁰, Hz. Yusuf, güzelliği¹¹, çektiği sıkıntıları¹² ve yaptığı rüya yorumları¹³ ile geçmektedir. Hz. Nuh, tufan hadisesi¹⁴ ve gemisi¹⁵ ile Hz. İsa, babasız doğumu¹⁶ ve ölülere diriltmesi¹⁷ ile Hz. Davud indirilen Zebur kitabı ve sesinin gürlüğü ile geçmektedir.¹⁸ Hz. Süleyman, Belkis ile olan taht hadisesi¹⁹ ve karınca hadisesi²⁰ ile Hz. İbrahim, halil sıfatı²¹ ve ateşe atılıp yanmaması²² ile Hz. Hızır ile Hz. İlyas da deniz ve karadaki görevleriyle²³ geçmektedir.

Murâdî divanında Hz. Peygamber haricinde bahsedilen dokuz peygamber ve hakkında verilen bilgilerin Kur'an-ı Kerim'deki bilgiler ile aynı olduğu görülür. Buradan da Murâdî'nin bu konular için Kur'an-ı Kerim'i kaynak aldığı sonucu doğmaktadır.

SONUÇ

Klasik Türk edebiyatında manzum ve mensur olarak hakkında en fazla eser verilen Hz. Peygamber, sultan bir şair olan Murâdî divanında da karşımıza çıkmaktadır. Hz. Peygamber'in hayatı etrafında teşekkül eden bu eserlerin

⁸ Murâdî Divanı, G.29/3.

⁹ Murâdî Divanı, G.81/7.

¹⁰ Murâdî Divanı, G.108/5.

¹¹ Murâdî Divanı, G.181/4.

¹² Murâdî Divanı, G.226/2.

¹³ Murâdî Divanı, G.1098/4.

¹⁴ Murâdî Divanı, G.236/3.

¹⁵ Murâdî Divanı, G.722/3.

¹⁶ Murâdî Divanı, G.201/2; 275/6.

¹⁷ Murâdî Divanı, G.267/3.

¹⁸ Murâdî Divanı, G.281/2.

¹⁹ Murâdî Divanı, G.426/4.

²⁰ Murâdî Divanı, G.996/4.

²¹ Murâdî Divanı, G.1105/2.

²² Murâdî Divanı, G.1182/6.

²³ Murâdî Divanı, G.1356/5.

amacı, eser sahiplerinin düşünce ve gönül dünyalarındaki Hz. Peygamber düşüncesidir. Murâdî divanındaki Hz. Peygamber imgesi lirik değil düşünce ağırlıklıdır. Hz. Peygamber'in isimlerinden Ahmed, Mustafa; sıfatlarından murtazâ, müctebâ ve muktedâ kullanılmıştır. Kullarına şefaet etmesi ile şefi sıfatı zikredilmiştir. Murâdî divanında kâinatın gayesi olan nûr-ı Muhammedî anlatılmıştır. Ayrıca ahlaki ve fiziksel özellikleri, mucizeleri gibi konulara da değinilmiştir.

Murâdî divanında "insan" ve "peygamber" olarak ayrı başlıklarda incelenen Hz. Peygamber genel bir tasavvur doğrultusunda beşer üstü bir algıda örneklenmiştir. Onun için isim, sıfat, insani özellikler gibi unsurları kullanması, Murâdî'nin Hz. Peygamber'e olan sevgisini göstermesi bakımından önemlidir. Bu tıpkı aşğın maşuğunu tanıma ameliyesine benzemektedir. Ahlakın en yücesiyle yaratılan Hz. Peygamber en çok sevilen insan, peygamberler arasında en üstün olma özelliklerini taşımaktadır. Murâdî, Hz. Peygamber'in şahsında hakke'l-yakîn ile Allah'ı anlatmıştır.

Hz. Peygamber ile birlikte divanda dokuz peygambere daha yer verilir. Kur'an kaynaklı olan bu peygamberlerin bahisleri Murâdî'nin bu bilgileri Kur'an-ı Kerim'den aldığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

El-Aclûnî, İsmail b. Muhammed (1351). *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs* 1-2, Beyrut.

Ak, Coşkun (2001). *Şair Padişahlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Andı, M. Fatih (2017). *Şiirin Ufku Hz. Peygamber'i Şiirle Sevmek*. İstanbul: Şule Yay.

Çakır, İbrahim Ethem (2018). "İslam Tarihi ve Medeniyeti", *Osmanlılar -1- (Siyasî Tarih)*. ed. Mehmet Şeker. İstanbul: Siyer Yay.

Çetişli, İsmail (2012). *Türk Şiirinde Hz. Peygamber*. Ankara: Akçağ Yay.

Demirci, Mehmet (1997). "Hakikat-i Muhammediyye". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* 15. İstanbul: TDV Yay. 179-180.

İpekten, Haluk (1996). *Divan Edebiyatının Edebî Muhitler*. Ankara: MEB Yay.

İsen, Mustafa, A. F. Bilkan (1997). *Sultan Şairler*. Ankara: Akçağ Yay.

İsen, Mustafa, A. F. Bilkan, T. I. Durmuş (2012). *Sultanların Şiirleri Şiirlerin Sultanları*. İstanbul: Kapı Yay.

Kalkandelen, Ayşe Hilal (2021). "Yavuz Sultan Selim'in Şiirlerinde Hz. Peygamber". *Akademik Siyer Dergisi* 4. 17-31.

Kapar, M. Ali (2003). "Hz. Peygamber'in Güvenilirliği", *İstem* 1, 39-48.

Kaplan, Sadettin (2005). *Sultanların Şiirleri Şiirin Sultanları*. İstanbul: Saka Yay.

Kırkılıç, Halil Ahmet (hızl.) (2015). *Murâdî Dîvânı (Sultan Üçüncü Murad)*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay.

Kütükoğlu, Bekir (2020). "III. Murad", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 31. Ankara: TDV Yay. 172-176.

Sakaoğlu, Necdet (1999). *Bu Mülkün Sultanları*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Yeniterzi, Emine (2006). "Na't". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* 32, 436-437. İstanbul: DİA Yay.

Yeniterzi, Emine (2006). "Edebiyatımızda Hazret-i Peygamber'in İsimleri ve Harflere Dair", *Yüzakı* 14, Nisan, 13-21.

Yeniterzi, Emine (2013). "Hulâsatü'l-hakâyık'ta Hz. Peygamber'in Üstün Özellikleri", *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu*. Ed. Cengiz Gündoğdu. 2/393-405. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 25-26 Nisan.